

noj Koreji. Ne morate vjerovati u zagrobni život eda biste bili spremni počiniti samoubojstvo.

- **Budući da smo toliko razgovarali o Sjevernoj Koreji i da smo također spomenuli vaše proučavanje Sovjetskog Saveza, moram vas upitati: kako ste se počeli zanimati za nešto što bismo mogli nazvati zatvorenim društvima?**

Počelo je dok sam bio srednjoškolac u Južnoj Africi. Pohađao sam školu u Južnoj Africi u doba aparthejda, svakih bi nekoliko dana dolazio učitelj eda bi nam ga još više propagirao. To je bilo vrijeme kada je vlast uspostavljala takozvane "domovine" za crnce, koje su trebale biti nezavisne zemlje: mjesta kao što su Transkei i Bophuthatswana. Te domovine, ustvari uzveličana geta za crnce, predstavljali su kao nezavisne zemlje; bio sam zapanjen do koje su mjere moji školski drugovi u sve to vjerovali i dozvolili da ih se izmanipulira tom, kako sam smatrao, apsurdnom propagandom.

To je doista u meni pobudilo zanimanje za takve stvari pa sam odlučio proučavati i Sovjetski Savez. Na nesreću, magisterij iz sovjetskih studija stekao sam nekoliko mjeseci prije pada Berlinskog zida, što je taj moj znanstveni stupanj učinilo posve nekorisnim. Nisam imao drugog izbora nego da se započnem baviti Sjevernom Korejom koja u to vrijeme, početkom 1990-ih, nije baš bila odveć zanimljiva tema ljudima u ostalom dijelu svijeta. (...)

PREVELE Jagoda Splivalo-Rusan i Giga Gračan

Iz – Colin Marshall: *Immersion in propaganda, race-based nationalism and the un-figure-able vortex of Juche Thought* (razgovor s B. R. Myersom), 3 *Quarks Daily* (portal, SAD), 12. 4. 2010.

URL: <http://www.3quarksdaily.com/3quarksdaily/2010/04/immersion-in-propaganda-racebased-nationalism-and-the-unfigureable-vortex-of-juche-thought-colin-.html#more>

Individualno viđenje

Poznati beogradski advokat objavio je knjigu koja je svjedočanstvo o srpskoj suvremenosti i dokument za neku buduću povijest Srbije

Milan Đorđević

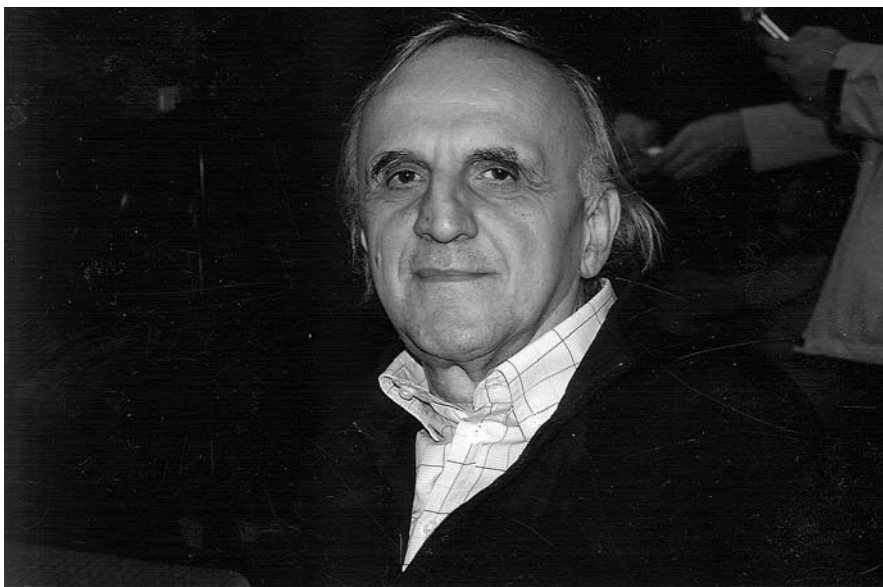

Dragoljub Todorović: *Bilans srpskog termidora; Mali lični brevijar, Treći milenijum, Beograd, 2010, 173 str.*

Knjigu o kojoj bih da govorim, napisao je afirmisani i istaknuti beogradski advokat, čovek za koga se mora reći da je možda veći čitalac od mnogih pisaca, a takođe i to da je pravnik koji se sudski suprotstavljao i suprotstavlja se mnogim državnim, paradržavnim i većinskim stavovima i delovanjima u Srbiji jer je zastupao i branio razne disidente i ljude na koje većina srpske javnosti iz ideoloških, političkih i nacionalnih razloga nije gledala ili čak ni danas na njih baš ne gleda sa simpatijama. Todorovića vrlo pozitivno pominje u svojoj knjizi sećanja na devedesete godine dvadesetog veka *Dnevnik samoće* (knjiga je upravo naišla na veliki pozitivan i negativan medijski odziv u Srbiji) i istaknuti srpski pisac Vidosav Stevanović.

Todorovićeve knjige je podeljena na sedam poglavlja. U prvom poglavlju je veoma lep ispovedni esej *Fragmenti iz biografije*, u kome naslućujemo i atmosferu nekadašnje i sadašnje Srbije, a pisac u ovom eseju, pored kratke priče o svom životu, izlaže svoja gledanja na nekadašnji i današnji svet. U tom autobiografskom eseju, inače, pisanom živim, jednostavnim i jasnim jezikom, pisac se pokazuje kao Srbin, individualista, koji veruje u ličnu slobodu, i nije od onih koji iz političkih i drugih razloga fetišizuju i mitologizuju srp-

sku tradiciju i prošlost. Ovaj tekst jasno pokazuje da Todorović dobro piše i da poseduje talenat prozaiste. Svoj tekst on završava rečima: "Uvek sam bio slobodan čovek. Nikad nisam pripadao nikom. Govorio sam slobodno, otvoreno, vrlo glasno i skoro uvek kritički, i to samo u svoje ime." U drugom poglavlju su tekstovi *Deklaracija o Srebrenici, Najteži ratni zločini* i u njima autor iznosi svoje stavove i činjenice o zločinima počinjenim u ratu tokom devedesetih godina prošlog veka, a i o svom učešću u radu kod Nataše Kandić (žena koja se u Srbiji bori za ljudska prava i vodi *Fond za humanitarno pravo* koja se time bavi) i advokatskom zastupanju Vuka Draškovića pa i o svom radu u Hebrangovom pravnom slučaju. To su činjenice i istine. Kao i ona autorova primedba u njegovom tekstu o sudskim togama kao deliću mogućeg savremenog rituala sudstva. U trećem poglavlju Todorović govori o liberalizmu. Možda se neko neće složiti sa njim, jer i pored svega ta tradicija postoji u ranijoj i kasnijoj istoriji Srbije. U ovoj knjizi se dalje nalaze i portreti kulturnjaka. Todorović piše o Miri Trailović, pa o pozorišnom komadu *Kosa*, a tu su i njegova razmišljanja o kulturi u Srbiji. Ovde potom ima i eseja o onom bitnom u prošlosti – deliktu mišljenja i svim nekadašnjim represijama u kulturi. Kao i o tzv. *Periklovom dobu*, tj. vremenima kad je vođa komunista Josip Broz Tito bio na čelu zemlje Jugoslavije. Todorović tu govori i o događajima 1968. godine. Zanimljiv je ovde i njegov doprinos rasvetljavanju odnosa pesnika Branka V. Radičevića i Branka Miljkovića u svetlosti nepravednih optužbi protiv Radičevića kao navodnog krivca za Miljkovićevu smrt. Todorović je Radičevića dobro poznao i čak se družio sa njim. Između ostalog, ovde je i dobar tekst sa malim portretom grada Sarajeva. U petom poglavlju knjige autor piše o piscu, ideologu i političaru Dobrici Ćosiću. Ovde treba napomenuti da je prethodna knjiga Dragoljuba Todorovića bila *Knjiga o Ćosiću* i u njoj je bilo mnogo činjenica i detalja povezanih sa političkim i drugim delovanjem D. Ćosića. Autor u svom tekstu Ćosića naziva zloduhom Srbije i govori o njegovoj političkoj ulozi u poslednjih dvade-

Dragoljub Todorović

set godina. U šestom poglavlju je esej o Mirku Kovaču i njegovom delu. To je esej čitaoca koji voli Kovačevo delo i koji dobro poznaje knjige i tekstove ovog odličnog autora. Eseji u sedmom poglavlju ocenjuju kulturno-književnu situaciju u Srbiji i daju nam njenu sliku.

Možda se može reći da je malo prejak taj istorijski naslov knjige i pominjanje termina *termidor* pa time i asocijacija na Francusku revoluciju, na krvavo vreme ubijanja i giljotiniranja, na Robespjera i njegove sledbenike, ali pisac to ublažava podnaslovom *Mali lični brevijar*, te ovim naslovom kao da ističe tragičnost i brutalnost godina o kojima piše. No, treba reći i da je sam naslov ove Todorovićeve knjige takođe i asocijacija na knjigu sličnog naslova, delo komunista pre 2. svetskog rata, potom ex-komunista Živojina Pavlovića, koji je pisao o staljinističkom termidoru, zločinima i represiji. a zato je od strane komunista i likvidiran. Inače, ova knjiga Dragoljuba Todorovića zaslužuje da doživi mnogo veći novinski i medijski prijem u Srbiji, a ne da bude prećutana kao što se dešava. Ona zaslužuje da doživi veliki medijski prijem jer lucidno i istinito iznosi bitne pravne, istorijske stvari i fakte o zemlji u kojoj je objavljena a tu govori i o njejoj kulturi. Tako moram da naglasim da neki budući istoričari, kulturnjaci i literate neće moći da to što piše u ovoj knjizi za-

obiđu ako zaista žele da budu objektivni, autentični, istinoljubivi kada u budućnosti eventualno budu govorili o vremenu o kome piše Todorović. A ako to budu zaobišli, biće oni koji iz konformizma, udvorištva i društvenih ambicija veličaju laži, propagandna ulepšavanja i falsifikate. Kao što to mnogi danas čine. Dakle, knjiga *Bilans srpskog termidora* je istinito, činjenično delo i pisano je razumljivim jezikom i direktno. Ova knjiga je i lično svedočanstvo o srpskoj savremenosti a time i dokument za neku buduću istoriju Srbije.

Milan Đorđević, 1954, Beograd, poznati je pjesnik, pripovjedač, esejist i prevodilac. Dobitnik više književnih nagrada, preveden na desetak jezika, godine 2011. izabrani stihovi trebaju mu izaći kod njemačkoga izdavača Hanser. U listopadu 2010. objavljena je knjiga *Oranges and Snow; Selected Poems* (prijevod Charles Simic, izdavač Princeton University Press). Osamdesetih godina prevodio glasovita – u onodobnoj Jugoslaviji veoma široko čitana – *Pisma srpskome prijatelju* Tarasa Kermaunera. U romanu *Ruševina* iz 1998. pojavljuje se časopis *Gordogan* iz prve serije, junak je arhitekt, učenik Bogdana Bogdanovića, piše recenzije za *Gordogan* i povremeno navraća u redakciju u Miha-novićevoj ulici. Milan Đorđević je prije nekoliko godina teško stradao u prometnoj nesreći (kao pješak), od tada u invalidskoj mirovini, srpska država dodijelila mu je – kao priznanje za njegov rad – tzv. *nacionalnu mirovinu*.

Dennettova kritika religije

Svoditi vjeru na znanje ili znanje na vjeru nasilno je – i to svodenje vodi u nasilje

Mile Babić

Daniel C. Dennett: *Kraj čarolije; Religija kao prirodna pojava*, prevela Marina Miladinov, Jesenski i Turk, Zagreb, 2009, 447 str., cijena 180 kn (naslov izvornika: *Breaking the Spell; Religion as a Natural Phenomenon*, Viking / Penguin, New York, 2006)

U predgovoru autor naglašava da se on prvenstveno obraća američkim čitateljima i da želi istražiti koliko se Amerika razlikuje od ostalih nacija Prvog svijeta po svojim stajalištima prema religiji. Knjiga nosi naslov *Kraj čarolije* i podnaslov *Religija kao prirodna pojava*. Autor religiju smatra čarolijom, jer “velike religijske ideje drže nas, ljudska bića, očaranima već tisućama godina” (str. 18). Dok su ljudi očarani, oni ne prihvaćaju racionalne argumente, racionalno znanje, i zato autor dokazuje da svaku religiju treba podvrgnuti znanstvenom pristupu, i to interdisciplinarnom znanstvenom pristupu. Iako razlikuje prirodne i duhovne znanosti, on se prvenstveno pouzda u argumente prirodnih znanosti, osobito u argumente biologije i svih bioloških znanosti.

Knjigu Daniel C. Dennett započinje usporedbom između crva koji živi kao parazit u mravu (koji napada mravlji mozak i koji upravlja mravljinim mozgom) i ideje koja živi kao parazit u čovjeku (koja napada ljudski mozak i koja upravlja ljudskim mozgom). To je, dakle, usporedba između parazitskog crva koji napada mravlji mozak i parazitske ideje koja napada ljudski mozak, tj. ljudski um. Kao što mrav sve čini u korist svoga parazita, u korist crva koji se zove jetreni metilj, tako i čovjek sve